

Gadó Gábor
AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV TERVEZETE
Egy vita tanulságai

LII. évfolyam 47. szám, 2008. november 21.

I. Amiről a parlament vitázik

Az Országgyűlés plenáris ülése 2008. október 21-jén folytatta az új polgári törvénykönyv (Ptk.) tervezetének általános vitáját. A feltűnően visszafogott képviselői érdeklődés mellett az ún. konzervatív oldal részéről elhangzott felszólalások jobbára a törvény előkészítésének módját kárhoztatták, a tervezet rendelkezéseire kevés szót vesztegettek. Történt ez annak ellenére, hogy a magánjogi törvény tárgyalása alkalmat ad arra, hogy a képviselők az embereket érdeklő és érintő társadalmi problémákkal foglalkozzanak. Ahelyett azonban, hogy pl. a környezeti károkozás jogkövetkezményeiről vagy az általános szerződési feltételek tisztességtelen alkalmazásáról értekeztek volna a nép képviselői, a vita esetenként Mikszáth parlamenti karcolataiba kívánczoló fordulatot vett.

László Tamás (Fidesz) képviselő a „hűség” fogalmát hiányolta a kódex családjogi részéből. Érdemes szó szerint idézni a képviselőt: „Hűség. Miért maradt ki még a szó is, ami jogkeletkeztető, jogértelmező elem és a társadalom talán legfontosabb összekötő habarcsa? Szerintem újra meg újra el kell tudni mondani a mai szülők gyermekeinek József Attila gyönyörű sorait: »Anyám szájából édes volt az étel, / apám szájából szép volt az igaz. / Mikor mozdulok, ők ölelik egymást.« Nem azért hallják-e a gyerekek a hűség szót csak a kutyákkal kapcsolatban, mert senki sincs, aki a hűséget eléjük ölelje? Na de, ha már a szót is kidobjuk a polgárságról, az értékörző, értékteremtő emberről szóló törvény tervezetéből, mi marad akkor? Talán még a kutyák sem.” Dr. Mátrai Márta (Fidesz) képviselő, párttársához hasonló álláspontot képviselt: „...a legmegdöbbenőbb, hogy a törvényjavaslat meg sem említi a házassági hűség fogalmát, (...) mi lehet fontosabb ebben a zűrzavaros világban, mint az, hogy a gyermekek olyan családban nőjenek fel, amelyek értékeket közvetítenek (sic!) számukra és példát mutatnak?”

Nem járt sokkal jobban a parlamenti jegyzőkönyv olvasója akkor sem, ha a jog szerepéről, rendeltetéséről szeretett volna információhoz jutni. Dr. Lanczendorfer Erzsébet (KDNP) a bejegyzett élettársi kapcsolat apropóján kijelentette, hogy „Mi, kereszténydemokraták, valljuk, hogy bár sem a hit, sem az erkölcs nem kényszeríthető ki, de kikényszeríthető a jogszabálynak megfelelő külső magatartás. Ezért fontos, hogy értékközpontú, erkölcsös törvények szülessenek.” A felszólalás nem hagy kétséget afelől, hogy a törvény rendeltetése nem más, mint állami kényszerrel megerősített hitbéli parancs. A képviselő asszony szerint, bár ki-ki azt gondol, amit akar, a „külső magatartásnak” igazodnia kell a többségi társadalom törvénybe foglalt erkölcsi elvárásaihoz.

A jobboldali kritikának sajátos módon részét képezte a megfellebbezhetetlen tekintélyre történő hivatkozás is. Salamon László (KDNP) beszédében - bár nem vitatta, hogy „közjogi értelemben” ők, vagyis a képviselők számítanak törvényhozónak - az amúgy nehezen definiálható „jogi szakmára”, annak álláspontjára hivatkozva utasítja el azt a lehetőséget, hogy a képviselők módosító javaslatok benyújtásával javítsák a tervezet színvonalát. Salamon képviselő szerint „Mint arról már említést tettem, egy ilyen törvényjavaslat tekintetében az Országgyűlés csak a hitelesítő, a rábólintó szerepkörében járhat el. A mi tudásunk és lehetőségeink szerények ahhoz, hogy egy ilyen dimenziójú törvényjavaslaton, ha az teljes szakmai legitimációval rendelkező, megalapozott és jó javaslat lenne, valamilyen alakító befolyást gyakoroljon. (...) Mi egy ilyen természetű, méreteiben és jelentőségében gigantikus törvényjavaslattal csak egyet tehetünk: rányomhatjuk a pecsétünket vagy megtagadhatjuk azt. (...) A Kereszténydemokrata Néppárt járható útnak tartja Hankó Faragó Miklós képviselő úr

javaslatát is, amely a törvényjavaslat további kezelését egy, a kodifikációs bizottság, az Országgyűlés és a kormány delegált képviselőiből álló háromosztatú bizottság kezébe tenné le."

Az idézett mondatok a képviseleti demokrácia újszerű felfogásáról tanúskodnak. Eszerint egy-egy tervezetről a parlament plenáris ülése helyett egy olyan grémiumnak kellene előzetesen kialakítania az álláspontját, amelyben a kormány, a parlamenti képviselők és az ún. szakma reprezentánsai vesznek részt. A „szakma” megválasztására pedig - de ez már az én feltételezésem csupán - a köztársasági elnök időközi választást írna ki. Salamon László szerint „A Ptk. nem pártkérdés. Természetesen vannak benne értékalapú kérdések, mint főleg a családjoggal kapcsolatosak, de a problémák többsége szakmai. Nincs külön fideszes vagy szabad demokrata elbirtoklás, nincs külön szocialista vagy kereszténydemokrata bérlet, nincs külön jobboldali vagy baloldali özvegyi jog, csak egyféle Ptk. létezhet, amely alapvetően jó vagy rossz, elfogadott vagy vitatott, értékes vagy silány."

Ez az állítás, mint az oly gyakran megesik az alapvetően elhibázott gondolatokkal, első hallásra lefegyverzően korrektnek, sőt politikustól kimondottan visszafogottnak tűnik. Ha azonban abból indulunk ki, hogy a pártok szerveződése optimális esetben nem hatalomtechnikai kérdéseken, hanem társadalompolitikai értékválasztáson alapul, úgy nyilvánvaló, hogy másként viszonyul pl. egy erőteljesen etatista, antiliberalis párt a magánjog meghatározó kérdéseire, mint az a frakció, amely az állam szerepét az ésszerű jogi keretek kialakításában, nem pedig a polgárok értékválasztáshoz való jogának korlátozásában látja. Kétségtelen az is, hogy a választott pártok értékfüggő döntéseit nem pótolhatja egy semmilyen legitimációval nem rendelkező szakértői csoport álláspontja. Kicsit sarkítva úgy is mondhatnánk, hogy az a probléma, amelynek eldöntésére a közjogi felhatalmazással nem rendelkező szakértő is „jogosult”, valójában nem számít problémának. Nehezíti az új kódex megalkotását, ha a politikusok és a közreműködő szakemberek egy része nincs tisztában a törvényalkotás folyamatában betöltendő szerepével.

II. Miről vitázzon a parlament?

A továbbiakban a közel ezerkétszáz paragrafus hosszú tervezetből mindössze négy kérdéskört emelnék ki, a céloom ugyanis nem az új Ptk. ismertetése, hanem annak szemléltetése, hogy a magánjogi törvény felvet olyan problémákat, amelyeknek a megoldásához bizony politikusra - elvei iránt elkötelezett politikusra - van szükség.

A közszereplő és a sajtó viszonya A tervezet két ponton is változtatna a sajtóval szembeni fellépés jogi lehetőségein. Eltérően a Ptk. hatályos előírásaitól, az új kódex védelmet kíván nyújtani a tudósítást publikáló szerkesztőségnek, kizárná ugyanis, hogy a közszereplő sikerrel hivatkozzon arra, hogy a sajtó a nyilvános eseményen elhangzottokról írva „valótlan tényeket híresztelt”. A jövőben - és elég szomorú persze, hogy jelenleg ez nincs így - a tudósító nem felel a híradásban idézett személy állításainak valóságtartalmáért.

Másodsorban a tervezet a véleménynyilvánítás joga és a sajtószabadság erősítése (a közügyek megvitatásának biztosítása) érdekében korlátozza a közszereplőnek a sajtóval szembeni perlési lehetőségét, ha a sajtó a közszereplő közéleti tevékenységével összefüggésben hoz nyilvánosságra ránézve sérelmes állításokat. A tervezet alapján a jövőben a közszereplő - ha a jogsértés közszereplésével vagy egyéb közéleti megnyilvánulásával kapcsolatos - csak akkor igényelheti a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó szankciók alkalmazását, ha a jogsértésre a sajtó szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartása (mulasztása) miatt kerül sor. Az új Ptk. támogatja tehát, hogy a közéleti visszaélésekről készült riportok, tényfeltáró elemzések még akkor is nyilvánosságra kerüljenek, ha néhány, az ügy érdekét nem érintő részletében a publikáció közlései nem felelnek meg a valóságnak. Fontos, hogy a sajtó ne kényszerüljön - a bírósági marasztalástól való félelmében - olyan öncenzúrára, amely az állampolgárok, az adófizetők érdekeit sértheti.

Szabadság és felelősség a kereskedelmi jogban Az új Ptk. tervezete miközben számos fontos és kevésbé fontos előírás kapcsán visszafogja az állam túlszabályozó kedvét, és évtizedes akadályokat

bont le a szerződési szabadság érvényesülésének útjából, igen határozottan áll ki az üzleti forgalom kiszolgáltató szereplői mellett. Előírja pl., hogy a fogyasztót megillető jogok és garanciák védik azt a kényszervállalkozót, egyesületet, alapítványt, amely az EU-normák szerint legalább középvállalkozásnak számító céggel köt szerződést. Ma Magyarországon a vállalkozások több mint 95 százaléka mikrovállalkozás. Ha nagyságrendekkel tőkeerősebb, tapasztaltabb, a jogi szakértelem megvásárlására is képes társasággal kerülnek e vállalkozások kapcsolatba, semmivel sincsenek jobb helyzetben, mint az a laikus ember, akit a jog „fogyasztónak” nevez.

A nyilvánvaló visszaélésekkel szemben a Ptk. javasolt rendelkezése önmagában természetesen nem elégséges, ahhoz hatékonyabb igazságszolgáltatásra, radikálisan egyszerű hatósági engedélyezési eljárásokra, az elektronikus kommunikáció elterjesztésére van szükség. Az új kódex mindazonáltal ily módon is hitet tesz egy igazságosabb, korrektebb üzleti jog kialakítása mellett, amely egyfelől szabadabbá, rugalmasabbá teszi a piaci döntéseket, másfelől viszont több felelősséget vár el az erősebb szerződő féltől.

A fogyatékos emberek jogvédelme A tervezet számos hazai és nemzetközi szervezet által támogatott javaslata az, amely alapjaiban újítaná meg a fogyatékos emberek joggyakorlására irányadó szabályozást. A jövőben nem lehet az a hatóság célja, hogy az miként tudja úgymond „megvédeni a társadalmat” a szellemi fogyatékosokkal élő emberektől, hanem épp ellenkezőleg, az állam kötelessége lesz, hogy gondoskodik az arányos, az érintett emberek érdekeinek védelméhez szükséges jogi segítségről. Ennek jegyében - sok más, a Ptk.-n túlmutató javaslat mellett - a tervezet Magyarországon új, a cselekvőképesség korlátozásához képest alternatív jogintézményeket vezet be, kizárja továbbá a teljes és végleges jogfosztás lehetőségét, a bírósági-gyámhatósági munkát differenciáltabbá, „ügyfélbaráttá” teszi. Nem kétlem, hogy az új törvény előírásainak a gyakorlatba való átültetése a bírók egy részétől is erőfeszítést, felkészülést igényel majd, évtizedes beidegződéseken kell ugyanis változtatniuk.

Hogyan értelmezzünk törvényt? Az új Ptk. - reményeim szerint - szemléletváltásra ösztönzi majd a jogalkalmazót. A tervezet élén az ún. értelmezési alapelv kiemeli annak fontosságát, hogy a törvény egyes rendelkezéseit az alkotmánnyal összhangban lehet és kell értelmezni. Ez az elvárás a hazai judikatúrában járatlan olvasó számára evidenciának tűnhet, a tapasztaltabbak azonban megerősíthetik, hogy ma még a perben gyakran semmi sem számít, csak a tételes jog, a paragrafusok szó szerinti, nyelvtani értelmezéssel megállapított jelentése. Ha azt szeretnénk, hogy a bírók a jövőben felnőtteként kezeljék az elébük járuló vitás feleket és maguk is vállalják a döntés felelősségét, ahhoz elkerülhetetlen, hogy az ítékezés ne egyfajta „hivatalnoki szabályfelmondás”, hanem az alaptörvényvel összhangban álló, alkotó törvényértelmezés legyen.

III. Törvény vagy emlékmű?

Salamon László parlamenti felszólalása rávilágít az új Ptk. rendeltetésével összefüggő félreértésekre. A képviselő szerint „Egy szakmailag kifogástalan Ptk. nem egyszerűen kitűnő monumentális törvény, hanem nagy kezdőbetűvel mű, olyan, mint egy nevezetes irodalmi, zenei vagy képzőművészeti alkotás. Az előttünk fekvő törvényjavaslat is ilyen műnek indult, de nem ez lett belőle.” Salamon képviselőnek igaza lehet abban, hogy a parlamenthez benyújtott törvényjavaslat nem „Műalkotás” nagy kezdőbetűvel, nem olyan jogi relikvia, amely kidolgozói számára kíván emléket állítani. Téved azonban, amikor a magánjogi törvény rendeltetését irodalmi és képzőművészeti alkotásokhoz hasonlítja, amikor egyfajta neobarokk talapzatra helyezne egy olyan praktikus célokat szolgáló „használati tárgyat”, mint amilyen egy törvénykönyv. Téved akkor is, amikor úgy gondolja, hogy nincs különbség egy egyetemi tankönyv és az új Ptk. között. Amíg ugyanis az előbbi a hatályos jog normáinak rendszerezett, didaktikus gyűjteményét tartalmazza, addig az utóbbi óhatatlanul változtatna a kialakult jogi rendben. Újító szándék hiányában új polgári törvénykönyvre nincsen szükség. Ha pedig a törvényhozó változtatni kíván, akkor a „Műnek” nem monumentálisnak és nevezetesnek (valakiről elnevezettnek), hanem hatékonynak, az emberek közötti kapcsolatok alakítására képesnek kell lennie. Fontos ezért, hogy a törvény ne válhasson egy szűk szakmai elit presztízsszempontoktól áthatott

magánügyévé. Erre nemcsak a józan ész, de a képviselői eskü szövegében a választóknak ígért hűség is kötelez.